

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas

2003 m. rugsėjo 13 d.

Nr. 178 (32)

Saturday supplement September 13, 2003

No. 178 (32)

Iš Vatikano Šv. Petro bazilikos lobyno — į Vilnių

Vydas Dolinskas

Garbinga lietuvių tauta, brangi mano pirmtakams ir ypač artima mano širdžiai, gali išdidžiai žiūrėti į savo praeitį ir dabartį krikščioniškųjų Europos tautų šeimoje. Jų tarpe iš tikrųjų pati jauniausia Romos Bažnyčios dukra, bet labiausiai brangi, lietuvių tauta įrodė savo tikejimą, savo pasišventimą ir glaudžius ryšius su Šventuoju Sostu, niekada neatsisakė savo tikejimo, nepaisant įvairių sunkumų.

Jonas Paulius II
(1987 m. — Lietuvos krikšto jubiliejus)

Šv. Tėvo Pauliaus II vizito dešimtmetis

Šiame Lietuva mini ir šventia pirmojo bei vienintelio savo karaliaus Mindaugo vainikavimo karališkąją karūną 750 metų jubiliejų, kuris aktualina Lietuvos valstybinio konsolidavimosi ir atsivėrimo krikščioniškosios Europos civilizacijai procesą. Bet 2003 metai taip pat itin reikšmingi Lietuvos bei Šventojo Sosto — lotyniškosios kultūros sklaidos aktyvaus židinio — santykių istorijoje, kurią iš esmės pradėjo popiežiaus Inocento IV bei karaliaus Mindaugo lemtingi ryšiai. Prieš dešimtmetį, 1993 m. rugsėjo pradžioje, įvykęs pirmasis Kristaus vietininko Žemėje ir Apaštalojė ipėdinio — popiežiaus Jono Pauliaus II — vizitas Lietuvoje tapo kulminaciniu Lietuvos ir Šventojo Sosto ilgą laiką santykių tašku. Nuo pat savo pontifikato pradžios deklaruojant savo ypatingą ganytojišką rūpestį ir nuolat įvairiomis progomis rodes didelį dėmesį Lietuvai bei jos tautai, popiežius Jonas Paulius II mūsų kraštą su apaštalinio vizito aplankyti norėjo ir anksčiau — 1984 m. minint Lietuvos globėjo šv.

Kazimiero mirties 500 m. sukaktį, bei 1987 m., minint Lietuvos krikšto 600 m. jubiliejų. Tačiau politinės realijos ir Lietuvos nelaisvė neleido tuomet įvykdyti Jonui Pauliui II šių planų. Tiesa, šio popiežiaus dėmesingumo Lietuvai akivaizdus ženklas visus šiuos metus buvo saugomas Vilniaus Aušros Vartų Gailestingumo Motinos koplyčioje. Tai kardinoliška purpurinė pijusė, kurią ką tik išrinktas popiežius Jonas Paulius II paprašė nusiųsti į Vilnių ir padėti greta malonėmis garsėjančio Aušros Vartų Madonos paveikslui. Lietuvą, nepaisant trukdžių, nuolat pasiekdavo ir įtaigūs popiežiaus žodis. Prieš dešimtmetį pagaliau įgyvendintas Jono Pauliaus II vizitas Lietuvoje paliko gilius ir akivaizdžius pėdsakus. Dvasinio gyvenimo plotmę juos apčiuopti sunkiausia. Akivaizdu, kad tas kelias dienas, kai Lietuvoje lankėsi popiežius, gyveno ypatingą laikotarpį, paženklinantį rimties ir susikaupimo, dvasinio pakilimo, kuris sunkiai apibūdinamas žodžiais, kurį tiesiog reikėjo pajusti. Tačiau kažin, ar visi šventojo Tėvo žodžiai, ištarti tuometinei Lietuvai, buvo tinkamai priimti, išgirsti, suvok-

ti, ar jie tapo gyvenimo motyvu? Lengviau su regimomis, materialiomis vertybėmis, kurias Lietuvai dovanojo popiežius Jonas Paulius II. Jos puošia šventoves — Vilniaus arkikatedrą baziliką, Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčią, Aušros Vartų koplyčią, Šiluvos baziliką, taip pat saugomos Prezidentūros rūmuose, daugelio Lietuvos tikinčiųjų namuose.

Lietuvos dailės muziejaus projektas

Stengdamasis tinkamai paminėti vienintelio popiežiaus Jono Pauliaus II apsilankymo Lietuvoje dešimtmetį ir prisiminti šventojo Tėvo tuomet perduotą žinią, Lietuvos Dailės muziejus parodoje „Krikščionybė Lietuvos menė“ šių metų rugsėjo 4 d. atidarė specialią parodą, kurioje muziejaus lankytojams pristatoma ypatingai simboliška relikvija — popiežiškoji tiara iš Vatikano Šv. Petro bazilikos lobyno. Trimis karūnomis papuosta, mitra šimtmečius buvo laikoma universalios Romos popiežių valdžios bei galios simboliu, ir šiandien liekančiu vienu svarbiausių heraldinių Katalikų Bažnyčios bei Vatikano valstybės atributų. Todėl reikšminga, kad būtent viena tokių svarbių Apaštalojė ipėdinių regalių, kuri kartu yra ir didelė meninė vertybė, į Lietuvą pirmą kartą atvežama ir Taikomosios dailės muziejuje dvi savaites eksponuojama, prisimenant popiežiaus Jono Pauliaus II vizito dešimtmetį. Tai didelė Vatikano Valstybės sekretariato bei Šv. Petro bazilikos vadovų išimtis ir palankumo Lietuvai ženklas, nes tokios vertybės retai kada palieka bazilikos zakristijos lobyną ir muziejų. Tiaros eksponavimo Lietuvoje projekto sėkmingas įgyvendinimas buvo įmanomas, tik šią idėją parėmus Vatikano slaptojo archyvo ir Apaštalinės bibliotekos vadovui kardinolui Jorge Maria Mejia bei Vatikano Šv. Petro bazilikos arkiklebonui, Popiežiškosios Bažnyčios kultūros paveldo komisijos pirmininkui, arkivyskupiui Francesco Marchisano. Abu aukštieji Bažnyčios hierarchai, besirūpinantys ne tik Vatikano, bet ir visos Katalikų Bažnyčios kultūros bei meno paveldu, Lietuvos Dailės muziejaus direktoriaus Romualdo Budrio kvietimu, Lietuvoje lankėsi ir su paroda „Krikščionybė Lietuvos menė“ susipažino 2001 m. Aukštai įvertinę Lietuvos valstybės institucijų bei Bažnyčios bendradarbiavimą krikščioniškosios kultūros ir sakralinio meno paveldo išsaugojimo, aktualinio srityje, pasidžiaugė tuo, kad didingą Lietuvos tūkstantmečio programos parodą „Krikščionybė Lietuvos menė“ globoja aukščiausi Lietuvos valstybės ir Bažnyčios vadovai — tuometinis Lietuvos Respublikos prezidentas Valdas Adamkus ir Vilniaus arkivyskupas metro-



Iš Vatikano Šv. Petro bazilikos lobyno į Taikomosios dailės muziejų Vilniuje atvežta popiežiaus tiara.

Tomo Bauro (Elta) nuotrauka

ir Vatikano valstybės simboliu. Be to, buvo prašoma paskolinti parodai Vilniuje su Lietuva artimai susijusio popiežiaus tiarą. Taip buvo nuspręsta eksponuoti popiežiaus Pijaus XI tiarą. Šis popiežius, greta Jono Pauliaus II, yra bene artimiausias su Lietuva susijęs Apaštalojė sosto ipėdinis, lankėsis Lietuvoje kaip vizitatorius, daug nusipelnęs Lietuvos Katalikų Bažnyčios administracinei reformai, dosniai rėmęs Lietuvos šventoves. Popiežius Pijus XI — Achille Ratti — gimė 1857 m. Lombardijoje, netoli Milano. Studijavo Moncoje, Milane ir Romoje, įgijo kanonų teisės, teologijos ir filosofijos daktaro laipsnius, buvo Milano kunigų seminarijos profesorius, vadovavo garsiajai Šv. Ambrozijaus bibliotekai, rengė spaudai gimtosios arkivyskupijos istorijos šaltinius, pats rašė spaudoje aktualiais teologijos, socialiniais klausimais. Nuo 1911 m. dirbo Vatikano apaštalinėje bibliotekoje, 1914–1918 m. jai vadovavo. 1918 m., vos pasibaigus I pasauliniam karui, popiežiaus Benedikto XV buvo paskirtas apaštališkuoju vizitatoriumi Lenkijai ir Lietuvai. 1919 m., Šventajam Sostui oficialiai pripažinus Lenkijos valstybę *de jure*, Achille Ratti buvo pakeltas arkivyskupu ir paskirtas nuncijumi Lenkijoje. Sudėtingu Lietuvos ir Lenkijos karinio konflikto dėl Vilniaus krašto metu A. Ratti toliau liko Šventojo Sosto atstovu — apaštalinio vizitatoriumi — ir Lietuvai. Ši sunki diplomatinė misija reikalavo ypatingo taktiškumo, atsargumo ir įžvalgumo, Romos kurijai stengiantis sutaikyti Lietuvą ir Lenkiją bolševikinės Rusijos agresijos akivaizdoje. A. Ratti buvo priverstas laviruoti ir tarp Lenkijos bei Vokietijos interesų, dėl ko sulaukė abiejų pusių nepasitenkinimo. Iš keblios pa-

dėties arkivyskupą A. Ratti tuomet išvadavo popiežius Benediktas XV, 1921 m. paskirdamas jį Milano arkivyskupu metropolitu bei netrukus pakeldamas Šventosios Romos Bažnyčios kardinolu. Mirus Benediktui XV, 1922 m. vasario 6 d. Milano arkivyskupas kardinolas Achille Ratti konkordatoje buvo išrinktas popiežiumi ir pasirinko Pijaus XI vardą. Per 17 savo pontifikato metų paskelbė tris dešimtis enciklikų aktualiausioms Bažnyčios gyvenimo, socialiniams, tarptautinių santykių klausimais, ypatingai rūpinosi Bažnyčios administracinių struktūrų optimizavimu ir tinkamų pastoracinių sąlygų sudarymu, dvasininkų rengimu, šeimoms instituto stiprinimu, rėmė mokslą ir meną, pastatė Vatikano muziejaus Pinakoteką (beje, jo projekto autorius — Pijus XI tiaros kūrėjas L. Beltrami), atnaujino biblioteką ir archyvą, iniciavo nuoseklių Bažnyčios istorijos šaltinių spausdinimą, skatino misijas, evangelizaciją, daugiau nei 500 asmenų pakėlė į altoriaus garbę, t.y. paskelbė šventaisiais ir palaimintaisiais, gynė tikinčiųjų sąžinės laisvę, smerkė totalitarinius režimus ir jų ideologiją Rusijoje, Italijoje, Vokietijoje, protestavo prieš žydų persekiojimus, sudarė beveik dvi dešimtis tarptautinių sutarčių tarp Šventojo Sosto ir suverenių, daugiausia Europos valstybių. Po šešis dešimtmečius užsitęsusių konfliktų su suvienytos Italijos vadovais popiežiaus Pijaus XI rūpesčiu 1929 m. Laterano susitarimais pavyko sureguliuoti santykius tarp Šventojo Sosto ir Italijos, išspręsti vadinamąjį „Romos klausimą“ bei įkurti suverenią Vatikano valstybę.

Būdamas Šventojo Sosto apaštalinio administratoriumi Lietuvai, Achille Ratti jau 1920 m. bent du kartus lankėsi Lietuvoje — Vilniuje, Kaune, Kaišiadoryse. Kauno kunigų seminarijos kiemelio sienoje įmūryta granito lenta liudija būsimą popiežiaus Pijaus XI tuometinį apsilankymą šiame mieste. Tuo metu jis artimai susibičiuliavo su Vilniaus vyskupu Jurgiu Matulaičiu. Jau pirmaisiais savo popiežiavimo metais, 1922–1923 m., pripažino Lietuvos valstybę *de jure*. Puikiai pažindamas lietuvių ir lenkų santykius bei Vilniaus krašto problemas, stengėsi kiek įmanoma atsargiau spręsti santykius su Lietuva ir Lenkija. Savo atstovu Lietuvoje paskyrė iš Vilniaus vyskupo sosto dėl politinių aplinkybių priverstą pasitraukti, vysk. J. Matulaitį, pakeldamas jį arkivyskupu ir pavesdamas jam parengti sutartį tarp Lietuvos Respublikos bei Šventojo Sos-

Šv. Tėvo Pijaus XI tiara

Popiežiaus Pijaus XI tiara — tai Milano miesto pagarbos ženklas, dovana savo kraštiečiui ir buvusiam trumpalaikiui ganytojui, išrinktam šv. Petro ipėdiniu. Nors Achille Ratti Milano arkivyskupu metropolitu nebuvo nei 5 mėn., milaniečiai jo išrinkimą Romos popiežiumi priėmė kaip Apvaizdos dovana Lombardijai, šv. Ambrozijaus ir šv. Karolio Boromejo miestui. Jau 1922 m. Milano tikintieji „savo popiežiumi“ įteikė brangią dovana — tiarą. Jos projektą sukūrė popiežiaus jaunystės bičiulis, Italijos valstybės senatorius, garsus to meto architektas, paminklostatininkas, restauratorius ir meno istorikas Luca Beltrami (1854–1933). Jam talkino I. Monti, o tiarą pagamino žymus italų skulptorius Cesare Rivasco. Tiaros (matmenys 35 x 23 x 23 cm) korpuso konstrukcijai panaudotas sidabras, infula, su siūta iš balto šilko ir papuosta deimantų, perlų vėriniais bei lašo formos tamsiais brangakmeniais.

Trys mitrą gaubiančios tiaros karūnos bei jos viršūnė su kryželiu sukurto iš aukšto prabos aukso ir taip pat papuošto deimantais, rubinais, smaragdais, perlais.

Nukelta į 4 psl.

Šio šeštadienio priedo puslapiuose:

Popiežiaus Pijaus XI tiara eksponuojama Vilniuje. — 1 psl.

Kai Lietuva valdė pasaulį. Prisimintas dail. K. Šimonio gimtadienis. — 2 psl.

Vertybių kaita Lietuvoje ir išeivijoje. — 3 psl.

Nauja šviesa M. K. Čiurlioniui. — 4 psl.



Popiežius Jono Paulius II apsilankymo Lietuvoje metu kalba žmonės iš Aušros Vartų koplyčios. Šalia jo (iš kairės) arkivyskupas metropolitas (dabar kardinolas) Audrys Juozas Bačkis ir kardinolas Vincentas Sladkevičius. Eltos nuotr.

Kai Lietuva valdė pasaulį

Kokie kiti keturi žodžiai galėtų labiau patraukti lietuvišką akį? Jei susidomėjote šiuo pavadinimu, matyt, taip atsitiko ne man vienai. Dramaturgas, režisierius ir aktorius Kęstutis Nakas taip pavadino keturias savo pjeses („When Lithuanian Ruled the World, Parts I–IV“), parašytas Lietuvos didžiųjų kunigaikščių laikų istorijos temomis: I dalis paskirta Mindaugo, II – Gedimino, III – Kęstučio, IV – Vytauto istorijai. Trys pirmosios dalys buvo pastatytos New Yorke. O ketvirtąją – Kęstučio Nako sukurtą Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Vytauto karūnacijos versiją – jau prieš metus pirmą kartą galėjo išvysti Čikagos žiūrovai, pataisyta pjesė šiuo metu vėl rodoma Chicago Cultural Center. Spektaklyje pagrindinį vaidmenį atlieka pats autorius, jamė vaidina ir jo žmona, aktorė bei režisierė Audrė Budrytė – daugiausia Roosevelt universiteto, kur Kęstutis Nakas šiuo metu dėsto aktorius meistriškumą, buvę ir esami studentai, pradedantys savo profesinę karjerą.

Apie savo pjesę „When Lithuania Ruled the World, Part IV“ ir patirtis, iš kurių ji kilo, pasakoja pats dramaturgas, režisierius ir aktorius Kęstutis Nakas.

Idėjos, arba ką iš tikrųjų reiškia karūna ir imperija

Spektaklyje pasakojama Vytauto Didžiojo karūnacijos istorija, pagrindiniai istoriniai faktai labai artimi tikrovei. Pjesės stilius – kartais komiškas, kartais farsiškas. Kad pjesė būtų galima iki galo suprasti, reikia į ją žiūrėti ir Amerikos populiarios kultūros kontekste, todėl, kad ji iš da-

lies parašyta pagal komiškų etiudų formatą. Tam tikra prasme pjesės tema yra ir šiandienos metafora. Šiandien „pasaulį valdo“ Amerika – daugiatautė visuomenė – kokia buvo Lietuva 15 šimtmečiu. Daugybė skirtingų, tarpusavyje dėl įtakos kovojančių, grupių yra susiliejęs į vieną valstybę ir vienas iš politinių tokios valstybės uždavinių yra visų grupių susitarimas, jis reikalauja didelių pastangų ir iš Vytauto, kuris stengėsi sukurti kiek galint daugiau laisvės bei atvirumo, kiek tuo metu buvo įmanoma.

Bet dar daugiau pjesėje kalbama apie vieno žmogaus norą valdyti, asmenines ambicijas – per visą spektaklį Vytautas laukia karūnos. Tačiau pjesės pabaigoje savo troškimo karūnuotis jis atsisako.

Per Krivio jam siunčiamus sapnus pjesėje Vytautas keliauja po Lietuvos istoriją. Jis regi 1579 m. Liublino uniją, 1939-aisiais stebi priverstinę Lietuvos įjungimą į Sovietų Sąjungą, 1991-aisiais dalyvauja Sausio įvykiuose Parlamente. Visi šie įvykiai savo esme labai panašūs – triskart istorijoje apsupti svetimų jėgų, lietuviai sprendžia savo likimą: Liublino pastata, kur tarėsi lietuviai, buvo apsupti lenkai, panašūs dalykai dėjosi 1939-aisiais, 1991 m. Parlamentas buvo apsuptas rusų tankų. Du pirmus kartus lietuviai nutarė pasiduoti išorinių jėgų spaudimui, o paskutinį jie pasakė: ne, mes nesutinkame. Pjesėje žmonės klausia Vytauto: ką jums daryti? Ir dukart Vytautas atsako: jūs turite pasiduoti, kad išliktumėte. Vytautas juk pats sugebėjo išlikti pasikeisdamas. Kad pabėgtų iš kryžiuočių nelaisvės, jis apsirengė moterimi – tai labai įdomi metafora, ne

tiek lyties, kiek pasyvumo (vyras aktyvus pradus, moteris – pasyvus). Nutarę paklusti kitos šalies spaudimui ir prie jos prisijungti, tik pasikeičiate, tarsi pakeistumėt apdarą. Tik trečiąją kartą – 1991 m. – Vytautas suvokia, kad pernelyg aukšta yra tokio išlikimo kaina, jau geriau pasirinkti mirtį. Ir, tik pradėję mirties baime, lietuviai pirmą kartą nugalė, iškovoją tikrąją laisvę.

Paskutinis sprendimas nepasiduoti yra susijęs su Vytauto sprendimu atsisakyti noro būti karūnuotam. Paskutinėje pjesės scenoje, žinodamas, kad popiežius siunčia jam karūną, Vytautas pasikeičia su žmona drabužiais ir šį kartą tokiu būdu bando pabėgti nuo karūnos, o ne ją gauti. Naujame pjesės variante Vytauto karūna atitenka Žalčiui, kuris lietuvių mitologijoje susijęs su pasamone (pasaka „Eglė žalčių karalienė“), tikrasis Lietuvos karalius yra Žaltys, gyvenantis jūros dugne. Vytautui Žaltys – gyvybės metafora. Pjesės pabaigoje Vytautas suvokia, kad tautos siekis išlikti peržengia vieno asmens ambicijas, kad jis, kaip didysis kunigaikštis, turi didžiulę įtaką, formuojant savo tautos tapatybę, bet tam nebūtina, kad jis asmeniškai būtų jos karaliumi (nors realybėje Vytautas vargu ar būtų atsisakęs savo troškimo gauti karūną).

Yra įdomu, kad lietuviai nuolat mini tą istorinį laikmetį, kai Lietuva buvo imperija. Juk mūsų tauta pati yra tiesiogiai patyrusi, kokia tikroji imperijos prigimtis. Keista, nors, kita vertus, tuo pačiu ir nenustabu, kad žmonės, kurie patys buvo nukariauti ir pavergti, brangina tą laiką, kai jų šalis buvo didelė ir

valdė kitas. Bet nereikia pamiršti, kad imperija yra kito spaudimas. Imperija neišvengiamai prieš kitą tautą naudoja jėgą, primeta jai savo valdžią ir valią, tai daro visos imperijos. Vytautas pjesės gale suvokia, kad tam, kad būtų sukurtas ir išlaikytas tautinis tapatumas, sava mitologija, kultūra, būti imperija nereiškia.

Pavadinimas, arba kaip Lietuva valdė pasaulį

Pavadinimo idėja kilo iš istorinės lietuvių mitologijos, pagal kurią Lietuva kažkada buvo didžiulė šalis – nuo Baltijos iki Juodosios jūros. Taip mes aiškiname kitiems. Tą mintį pratęsiant galima būtų eiti dar toliau ir sakyti, kad mes tuo metu valdėme pasaulį.

Iš tiesų, mano nuomone, laikas, kai Lietuva iš tikrųjų valdė pasaulį, buvo 1991-ieji. Todėl, kad į Lietuvą tuo metu buvo atkreiptos viso pasaulio akys. Ir lietuviai pasiryžo priimti išpuolimą sprendimą nepasiduoti spaudimui. Nes politinė galia – ar ji iš tiesų ką nors reiškia: romėnai valdė pasaulį, graikai valdė pasaulį – o kas iš to? Ar iš tikrųjų taip reikšminga tai, kad Lietuva tiesėsi nuo Baltijos iki Juodosios jūros? Lietuva iš tiesų juk net nesitęsė nuo Baltijos iki Juodosios jūros, mes tik buvome užkariavę tautas, gyvenančias toje teritorijoje – panašius žygius kažkada darė vikingai, ir ką?

Reklama, arba ką apie Lietuvą sužino amerikiečiai

Amerikietiška kultūra kai kuriais atžvilgiais yra labai tuščia, todėl daug amerikiečių labai susidomi, susidūrę su turtinga kultūrine patirtimi, kokios jie patys neturi.

Amerikiečiams aktoriams su lietuviškos tematikos pjesė dirbti patiko, didelių sunkumų dėl „egzotiškų“ detalių nebuvo. Nereikėjo ir daug aiškinti, daugeliui tai buvo ir postūmis pasiekti daugiau informacijos apie Lietuvą paties, aišku, sunkiausia jiems buvo išmokyti ištarti vardus. Be to, jie labai susidomėjo lietuviška mitologija. Didelį išpuolį jiems darė tai, kad lietuviai buvo paskutiniai pagony Europoje, kad prieš juos buvo organizuojami kryžiaus žygiai, kad jie sumušė vokiečius, kad lietuvių kalba yra ne slavų kalba, bet viena senųjų indoeuropiečių kalbų. Dirbti jiems buvo ir smagu, ir įdomu. Man atrodo, kad jie jautėsi sužinoję tai, ko nežino daugumas kitų.

Stilius, arba kas nulėmė pjesės komišką prigimtį

Mano kūryba yra įtakota tam tikro laiko ir vietos – kai buvau jaunas menininkas 9-ojo dešimtmečio New Yorke, teko daug dirbti naktiniuose klubuose, kur atsirado tada dar visai naujas veiksmo meno judėjimas, pasižymėjęs energingu, pašėlusiu, įžūliu, kuriam viskas galima, stiliumi. Tokio teatro, dar vadinamo „theater of the ridiculous“ („absurdiško teatro“), vienas pagrindinių tikslų buvo priartinti žiūrovą, komiškais efektais išlaikyti jo dėmesį įtemptą iki pat galo. Šio stiliaus pirmtakai – tokie populiarūs amerikietiškos kultūros žanrai, kaip vodevilis ir burleskas. Mūsų judėjimas atsirado kaip atsakas į tuometinį avangardinio teatro iš-



Kęstutis Nakas – Vytautas, ir Audrė Budrytė – Ona, spektaklyje „Kai Lietuva valdė pasaulį“ š.m. rugpjūčio 30 d. Chicago Cultural Center salėje.

populiarėjimą – avangardistai rodydavo labai savimi patenkintą, pretenzingą teatrą meno galerijose, kuris išstūmė iš spektaklio kaip reginio pramoną, malonumą. Mano karta šiuos svarbius teatro elementus sugrąžino.

Atgarsiai, arba ar galima apie jautrias temas kalbėti nerimtu tonu

Pasirūpinti pjesių ateina ir amerikiečiai, ir lietuviai. Pirmoje dalyje – Mindaugo istorijoje – buvo dar daugiau farsų elementų, daugiau komedijos. Kai kuriems lietuviams pjesės patiko, bet buvo ir tokių, kuriuos tiesiog papiktino. Jiems pasirodė, kad Lietuvos istorija man – tik pajaukos objektas, nors iš tiesų pjesių esmė – ne juokas. Komiškas tonas ne visiems patinka ir tai suprantama – jei gu statytume tokiu stiliumi pjesę apie George Washington arba Abraham Lincoln, atsirastų amerikiečių, kuriems tai nepatiktų. Juo labiau, žinant liudnąją Lietuvos istorijos pusę, kuri atnešė tiek daug skausmo, ypač išeiviams, kurie prarado artimuosius, buvo priversti palikti savo šalį – jiems labai brangi romantizuota tėvynės istorija. Jų jausmus gerbiu ir suprantu, todėl juokavimas ta tema gali ne visiems patikti.

Dviguba tapatybė, arba kaip jautėsi lietuvių kilmės pirmos kartos amerikietis menininkas

Tačiau, kita vertus, aš esu pirmos kartos amerikietis menininkas. Ir toks – su atsiurbimu, humoru – mano santykis su Lietuvos istorija kyla iš dvigubos mano tapatybės. Aš gimiau ir užaugau Amerikoje Antrojo pasaulinio karo pabėgėlių šeimoje, Arizonoje – toli nuo lietuviškos bendruomenės. Niekad nesijaučiau nei visiškai lietuvis, nei visiškai amerikietis. Vaikystėje ir paauglystėje kaip lietuvis jausdavau nepilnavertiškumą, kad nesijaučiau tikras narys amerikietiškos visuomenės, kurioje gyvenu. Tačiau kartu jautėsi esąs pranašesnis už kitus, nes namuose buvo kalbama apie tai, kokią didžią praeitį mes turėjome, kaip Lietuva valdė pasaulį, o tuo pačiu – kiek skriaudų ir kančių patyrėm, buvo kalbama apie rojus kraštą, iš kurio buvome

fantazija. Po to, kai ten nuvažiavau ir pamaciau ją savo akimis, aš jos tiek neberomantizuojau. Nors kai kuriais atžvilgiais vis dar tai darau – man Lietuva labai graži, jaučiu giminystę kultūrai, istorijai, gamtai ir paveldui.

Jaučiuosi labai laimingas, turėdamas lietuvišką kilmę, man tai atveria turtus, kurių kitaip niekad neturėčiau. Be keturių mano sukurtų „When Lithuania Ruled the World“ pjesių, dar viena visiškai lietuviška būtų „One Lithuanian Guy“, kuri iš pradžių vadinosi „Two Lithuanian Guys“. Ją sugalvojome su kitu Amerikos lietuviu, tokiu kaip aš, poetu Mariumi Gustaičiu, dalindamiesi istorijomis apie lietuvišką paveldą. Taip pat esu parašęs pjesę „Lost Child“ apie savo šeimą, dar kitoje pjesėje „My Heart, My President“ kalbu apie savo vaikystę – jose irgi daug lietuviškų motyvų. Be to, į viską, ką rašau, įterpiu ką nors lietuviško.

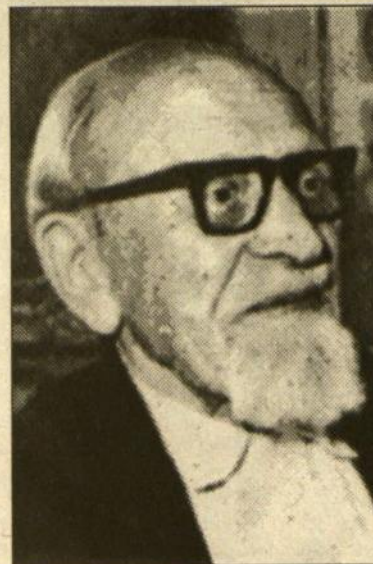
Tad visus, kam įdomu, kaip Lietuva valdė pasaulį, „Romuva Productions“ kviečia pasidžiūrėti Kęstučio Nako sukurtos Vytauto dramos vizijos, kuri pratęsia ir anglakalbiui pasauliui pristato lietuviškų istorinių dramų – Krėvės, Sruogos, Marcinkevičiaus, Os-trausko ir kitų lietuvių dramaturgų – tradiciją.

Spaudai paruošė **Aušra Veličkaitė**

„When Lithuania Ruled the World, part IV“; Chicago Cultural Center Studio Theatre, 77 East Randolph, pirmam aukšte; rugsėjo 21 d. 6 val. vak. Spektaklis su priėmimu, lešos skiriamos Amerikos Lietuvių meno draugijai.

Užsisakyti bilietus, prašom skambinti 312-576-011. Į Cultural center galima nuvažiuoti iš pietų „Orange Line“ traukiniu, išlipsti Randolph stotelėje, paeiti rytine kryptimi iki 77 East Randolph.

Lietaus lašai Kazio Šimonio gimtadieniui



Dail. Kazys Šimonis.

Lietingas vasaros oras rugpjūčio 26-ąją nesutrukdė ne tik prisiminti, bet ir susirinkus Kauno Petrašiūnų kapinėse paminėti art deco išpažinėjo Kazio Šimonio gimtadienio.

Giminių rūpesčių surengtame dailininko 115-ųjų gimimo metinių paminėjime jau tik keletas likusių gyvų žilagalvių pasakojo apie savo pažintą menininką. Miesto valdžios, Dailininkų sąjungos Kauno skyriaus atstovai, keletas į kapines atėjusių talento gerbėjų išgirdo prisiminimus apie linksmai Šimonių namuose Kęstučio gatvėje švęstas kazimierines, apie katiną Murkį, kartu su šeiminku

pasitikdavusį dailininko svečius, apie K. Šimonio pastabumą, dėmesį kraštotyrai ir gražiu, skambiu balsu trauktas lietuviškas dainas.

Tipišku art deco – supaprastinto modernizmo – dailininku vadintas, K. Šimonis gimė 1887 metais Kupiškio rajone. Tapybos mokėsi pas Tada Daugirdą. 1934–1947 metais dirbo Kauno meno mokyklos bibliotekininku, muziejaus vedėju. 1951–1959 m. dėstė tuometiniame Kauno politechnikos institute.

Vertingiausi dailininko kūrinių pasklidę po privačias kolekcijas. Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus direktoriaus Osvaldo Daugelio pastebėjimu, K. Šimonis buvo labai populiarus dailininkas, o jo paveikslai – paklausūs, juos noriai pirkdavo tuometiniai inteligentai. Dar ir šandien dažno lietuviu namuose galima sutikti širdžiai mielus, jautius bei teigiamos energijos kupinus, K. Šimonio tapytus paveikslus.

K. Šimonis – vienintelis lietuvių dailininkas, kurio geriausi kūrinių yra privaciose rankose. Europinio lygio art deco menininku laikytino K. Šimonio vertingų kūrinių yra ir M. K. Čiurlionio dailės muziejaus kolekcijoje.

Milda Zinevičiūtė
Kaunas



Kęstutis Nakas ir Audrė (Budrytė) Nakienė spektaklyje „When Lithuania Ruled the World – Part IV“ Chicago Cultural Center salėje š.m. rugpjūčio 30 d. Indrės Tījūnėlienės nuotr.



Aktorius po spektaklio „When Lithuania Ruled the World“ Chicago Cultural Center salėje rugpjūčio 30 d. Indrės Tījūnėlienės nuotrauka



Dalyviai Lietuvių fronto bičiulių ruoštoje 47-oje studijų savaitėje rugpjūčio 17–24 d. jaunimo stovyklavietėje Dainavoje, Manchester, MI.
Jono Urbono nuotrauka

Vertybių kaita Lietuvoje ir išeivijoje

47-oji Lietuviškų studijų savaitė Dainavoje

Juozas Baužys

Dainavos miškeliai ir Spyglio ežerėlis vėl susikvietė pas save būrelį bičiulių 47-tai Lietuviškų studijų ir poilsio savaitė, kuri vyko rugpjūčio 17–24 d. Įdomu, kad šiemet, šalia bičiulių, Dainavoje stovyklavo ir kita grupė: JAV LB buvo surengusi lietuvių kalbos ir kultūros kursų Amerikoje gimusiems lietuviams. Ši kursantų grupė gyveno atskirame name, atskirai turėjo savo pamokas ir pratimus, bet valgykloje, kai kuriose vakaronėse ir per pamaldas susitikdavome kartu. Savaitės kapelionu taip pat buvo Amerikos lietuvis kun. Gary Žiūraitis, šv. Mišias aukojęs pusiau lietuviškai, pusiau angliškai. Užbaigiamosios šeštadienio Mišios buvo šiemet mirusio Dainavos įkūrėjo dr. Adolfo Damušio ir neseniai Australijoje mirusios Vidos Bražėnaitės-Vaitiekūnienės prisiminimo intencija.

Kita įdomybė šioje savaitėje buvo tai, kad vyriausioji virėjų buvo prof. dr. Jonas Račkauskas. Kas būtų galėjęs pasakyti, kad pedagogas bei lituanistikos mokslų profesorius būtų ir nepaprastai geras kulinarijos specialistas.

Pirmosios dienos

Pirmosios dvi savaitės dienos daugiausia buvo skirtos įvairiems LFB organizaciniams posėdžiams, kuriuose buvo kalbama dabarties ir ateities veiklos klausimais. Tačiau antradienio popietę buvome supažindinti su neseniai Lituanistikos tyrimo ir studijų centro Čikagoje išleista knyga apie Vytautą Petrulį — buvusį Lietuvos ministrą pirmininką ir finansų ministrą, lito tėvą, bolševikų Sibire sušaudytą. Knygos autorius — Henrikas Paulauskas. Pirmasis apie šią knygą kalbėjo leidėjas ir vyr. redaktorius prof. dr. Jonas Račkauskas, papasakojęs, kaip atsirado šios knygos idėja, kaip buvo surasta reikalinga informacija. Prof. dr. Vytautas Bieliauskas, vertindamas šią knygą, pabrėžė, kad ji yra Lietuvos istorijos dalis, atskleidžianti Lietuvos valstybės pirmąsias dienas ir lito gimimą. Vytautas Petrulis, ministro Vytauto Petrulio sūnus, dabartinis LFB tarybos pirmininkas, jautriai prisiminė savo tėvą, kaip žmogų ir kaip finansistą. Jis labai mėgo me-

na, turėjo didelę biblioteką. Prisiminė, kaip labai jo mėgo tautininkų valdžia, o sovietai jį 1940 m. liepos mėnesį suėmė ir vėliau, išvežę į Siberiją, sušaudė. Nežinia, nei kada ir kur jis palaidotas. Knyga gražiai išleista, 230 psl. ir daugybė nuotraukų.

Trečiadienis prasidėjo su įdomiu kitos knygos supažindinimu. Tai ir vėl LTSC pernai išleista knyga anglų kalba *The Immigrant as Diplomat*, parašyta Gary Hartman. Apie šią 255 psl. knygą ir apie joje išryškintą mintį kalbėjo prof. dr. Jonas Račkauskas. Knygoje aprašyta Amerikos lietuvių veikla 1870–1922 m. laikotarpiu ir dėtos pastangos dėl nepriklausomybės atgavimo bei pripažinimo. Nepaprastai įdomu, kad tuoj po 1918 m. nepriklausomybės paskelbimo Amerikoje daugelyje vietovių rinkdavosi dešimtimis tūkstančių lietuvių, reikalaujanti Amerikos valdžią pripažinti Lietuvą. Žinutės ir skelbimai buvo dedami net didžiuliuose amerikiečių laikraščiuose. Buvo surinktos didelės pinigų sumos, Laisvės varpas keliavo po visą Ameriką, už paskambinimą juo buvo renkami Lietuvai paramos pinigai. Vien Čikagoje buvo tada susirinkę vienon vieton per 20 tūkstančių lietuvių. Amerikoje buvo surinkta per 1 mln. parašų, kad Kongresas pripažintų Lietuvos nepriklausomybę. Tada tikrai buvo žymiai didesnis lietuvių entuziazmas ir rūpestis Lietuvos reikalais negu dabar.

Trečiadienio popietę dalyviai išgirdo apie šią vasarą, liepos 17–20 d., Alytuje įvykusią „I laisvę“ fondo Lietuvos filialo XII studijų savaitę, kurią įvertino ten dalyvavę dr. Kazys Ambrozaitis ir dr. Petras Kisieliūs. Savaitės tema buvo: „Lietuvos kelias — praeities heroizmas ir ateities vizijos“. Paskaitos buvusios įdomios ir gerai paruoštos, suorganizuotos išvykos į partizanų vietas apylinkėse. Gaila tik, kad Lietuvos spaudoje apie šią studijų savaitę labai nedaug tebuvo parašyta. Šių metų rezistencijos premija buvo įteikta Tatjanai Maceinienėi už jos parašytą knygą apie dr. Antaną Maceiną *Pašauktas kūrėjas*.

Po šių Alytaus prisiminimų kalbėjo Skirmantė Miglinienė, LTSC Čikagoje archyvų vedėja. Ji trumpai, bet labai įdomiai klausytojus supažindino su jos parengta ir jau išleista didžiule knyga *Lietuviškos išeivijos periodikos katalogas*, kuriame tilps apie 2,300 įvairiais pavadinimais žurnalų, biuletenių ir pan. Klausytojai buvo nepaprastai šiais leidiniais sudomėję.

Ryšiai su tėvyne

Prof. dr. Vytautas Bieliauskas ketvirtadienio rytą skaitė aktualios temos paskaitą apie lietuviškosios išeivijos ryšius su tėvyne Lietuva, pavadintą „Leiskit į tėvynę, leiskit pas savus...?“. Šie jautrios dainos žodžiai buvo jo specialiai užbaigti su dviem klausimais. Jis apžvelgė mūsų išeivijos santykius su Lietuva nuo pat sovietinės okupacijos pradžios iki šių dienų. Okupantų ir karo į Vakarus išvaryti išeiviai anais laikais jautėsi esą tik keleiviai, nuolat galvoję apie grįžimą, bet laikas bėgo ir viltys grįžti vis mažėjo. Po daugelio metų Sąjūdis ir „Dainuojanti revoliucija“ tas viltis padidino, tačiau, Lietuvai atstačius nepriklausomybę, kažkaip entuziazmas grįžti visai sumažėjo. Atsirado daug problemų dėl pilietybės atstatymo turto atgavimo. Lietuvoje dažnai į išeiviją ir jos grįžimą imta žiūrėti, kaip į šibrolčius, norinčius atimti turtą. Nors tarpusavio bendradarbiavimas tarp Lietuvos ir išeivijos yra pastebimas ir auga įvairiose srityse, bet tam tikras nepasitikėjimas vienu kitais yra išlikęs. Gal geriausiai būtų iš abiejų pusių atsakyti išankstinių nusistatymų ir kritiškumo? Gal išeivijai reikėtų suprasti kad ana Maironio Lietuva yra išnykusi praeityje? Yra dabar nauja Lietuva, gal mums dalinai ir svetima, kaip ir mes juk esame tapę svetimi Lietuvai. Kultūriniai konfliktai neturėtų tapti asmeniniais nesupratimais. Reikia taip pat pastebėti, kad kultūriniai

skirtumai jaučiasi dabar ir išeivijoje tarp išeivijos bangų. Be abejo, ir Lietuva turėtų sudaryti ir pagerinti sąlygas, kad išeiviai norėtų grįžti.

Brazaitis ir Vaitiekūnas

Ketvirtadienio popietę buvo skirta paminėjimui dviejų mūsų kultūrininkų, rezistentų ir politikų — prof. Juozo Brazaičio ir Vytauto Vaitiekūno — prisimenant jų abiejų 100 metų gimimo sukaktis. Apie prof. Brazaitį kalbėjo dr. Kazys Ambrozaitis, atkreipęs dėmesį, kad Brazaitis savo mintimis ir darbais tebėra gyvas mūsų tarpe net ir po beveik 25 metų po jo mirties. Gaila tik, kad Lietuvoje apie šį asmenį nedaug težinoma. Pats Brazaitis sakė, kad politika nebuvo jo sritis, kad jis visą laiką ilgėjosi literatūros mokslų ir norėjo vėl grįžti prie jų. Tačiau gyvenimas privertė jį tapti rezistentu ir politiku, vadovauti Laikinajai vyriausybei, o vėliau pasitraukti į Vakarus. Amerikoje tačiau jis gyvai reikšėsi kultūrinėje ir rezistencinėje srityje, dirbo *Darbininko* redakcijoje. Jo 1964 metais LFB tarybos posėdyje pasakyti žodžiai buvo: „...Neturime kapituluoti, neturime pamiršti mūsų Lietuvos ir jos laisvės atstatymo. Reikia išlaikyti tarpusavio solidarumą, derinti uždavinių vykdymą, per studijų dienas palaikant minties gyvumą...“ 1965 metais prasidėję širdies priepuoliai, o vėliau iškilusi šeimos tragedija sulėtino Brazaičio žingsnius, kol pagaliau 1974 metais jis iškeliavo amžiną.

Į prof. Brazaitį, kaip į žmogų ir draugą, savo asmeninių prisiminimų pluoštelio pažvelgė Juozas Baužys, kuriam teko profesorių pažinti 1952–1957 metais Brooklyne. Jis prisiminė jaukias kultūringas vakarones Brazaičių namuose, pabrėžė, kad Brazaitis buvo ne tik mokslininkas, bet mokytojas, ir pats stengėsi, bendrauti su jaunimu, buvo labai kuklus, drausdavo apie jį rašyti ar jo pagerbimui rengti kokius nors minėjimus.

Juozas Baužys taip pat trumpai pristatė kitą 100 metų jubilatą — Vytautą Vaitiekūną (Juozą Katilį), kuris jaunystėje mokėsi Marijampolės gimnazijoje kartu su Brazaičiu. Trumpai išskelė kelis biografinius faktus, prelegentas paskaitė ištraukas iš *I laisvę* žurnale porą mėnesių prieš Vaitiekūno mirtį 1984 metais išspausdintą jo minčių apie Lietuvių fronto bičiulių veiklos šviesesnes ir tamsesnes puses. Jis tada rašė: „...Dvejopos yra pažūros į patį gyvenimą ir į rezistenciją. Ko nors siekiant, vieni klausia, ar yra pasisėkimo šansų. Tai oportunistinė pažūra. Kiti klausia, ar ryžtis kam nors net ir nesant aiškios vilties laimėti. Tai idealistinė pažūra...“

Apie istorijos perrašinėjimą

Penktadienio rytą pirmasis kalbėjo adv. Povilas Žumbakis. Savo įdomioje paskaitoje apie Amerikos teisėtą karą nusikaltėlių byloje jis paminėjo OSI ir sovietų KGB santykius. Apie tai, pasirodo, buvo rasti net dokumentiniai įrodymai, iškelti sovietų įtaką OSI veikloje. Tai buvo jau seniau. Tačiau gaila, kad net ir dabar mūsų istorija yra perrašinėjama, ypač Lietuvoje. Dažnai iškraipomi faktai, holokaustas iškeliamas, o apie genocidą bandoma nutylėti. Lygiai taip pat tęsiasi puoli-

mai prieš tautiškumo principus ir jais besivadovaujančias mūsų organizacijas.

Popietinėje penktadienio sesijoje kalbėjo dr. Augustinas Idzelis. Jo paskaitos tema: „Vokiečių politika ir praktika žydų klausimu Lietuvoje 1941 metais“. Ši tema vis bandoma gvildinti tiek Lietuvoje, kur neseniai išleistas Eidinto ir Bubnio knygos, tiek ir čia, pvz., *Metmenyse* pasirodžiusiame Atomuko straipsnyje. Visur dėmesys bandomas nukreipti tik į lietuvių vaidmenį žydų žudynėse karo metu. Dr. Idzelis iškėlė rasta dokumentais pagrįstus faktus, jog žydų žudynės buvo aiškiai organizuojamos ir vykdomos vokiečių kariuomenės, policijos ir saugumo dalinių. Generalai Hans Stalecker, Karl Jaeger (kuris žydus suvarė į getus, neva norėdamas ir tai skelbdamas, apsaugoti juos nuo lietuvių), ir Haman buvo vyriausiu žydų naikimo vadovai. Iš lietuvių pusės prisidėjusių ir žudynėse dalyvavusių galėjo būti apie porą šimtų žmonių. Deja, vis dar keliai išsigalvoti kaltinimai dėl holokausto Laikinajai vyriausybei arba kai kurioms organizacijoms, jų tarpe net ir ateitininkams.

Su trečia šios dienos paskaita buvo pereita prie ekonominių klausimų. Prof. dr. Valdas Samonis savo mintis išreiškė apie Lietuvos modernizacijos strategiją. Po 12-kos metų padarytų reformų Lietuvos rinkos ekonomika yra pradėjusi greitai augti. Per tą patį laikotarpį atsinaujinio ir susikūrus nauja demokratine visuomene. Tačiau, atrodo, kad pasiekusiu laikui jėgos pradeda išsisemti. Iš valdžios didesnių lūkesčių sulaukti sunku tikėtis. Ekonominis augimas ir vystymasis nevienodas tarp miestų ir kaimo. Kaimas vis dar galutinai neišvestas iš kolchozinio gyvenimo. Eksportas į Europos Sąjungos šalis auga,

tačiau žemės ūkio produktų eksportavimas labai nedidelis. Tiesa, didesnių įsiskolinimų Lietuva neturi, tačiau korupcija pastebima visose srityse, nors gal nedidesnė negu kitose valstybėse. Paskutiniu metu kuriami nauji ekonomikos projektai, tik reikia tikėtis, kad gal atsirastų ir kapitalo jiems įvykdyti.

Liberalizmo šaknų beiškant

Šeštadienio ryto sesijoje kalbėjo prof. dr. Kęstutis Skrupskelis tema „Liberalizmo šaknų Lietuvoje beiškant“. Jis pastebėjo, kad šią temą panašinti jį sudomino ypač paskutiniuoju laiku įvairioje spaudoje pasirodę iš save liberalais vadinančių žmonių puolimai prieš katalikiškos pakraipos žmones (ateitininkus, LF bičiulius). Tuose puolimuose norima įrodyti, kad jie buvę ir esą fašistai, šovnistai bei nacionalistai. Tokia yra ir Atomuko straipsnio „Metmenyse“ argumentacija.

Todėl reikia pažvelgti į praeitį ir atsiminti, kad anais laikais Lietuvoje fašizmas buvo skelbiama tautininkų. Jų spaudoje kaip tik dominavo šovinistinis materializmas, net fašizmas, Smetonos asmenybės kultas, nacionalistinis auklėjimas. Po daugelio metų iš tų buvusių tautininkų ir jų vaikų atsiradusi Santara-Šviesa savo leidiniuose bando ir vėl užšipulti katalikiškos krypties žmones, kurie nei tada, nei dabar nebuvo ir nėra fašistinio galvojimo.

Liberalizmas pabrėžia toleranciją, kritiškai vertina netik savo oponentus, bet ir save. Ir kaip tik tokias liberalines mintis jau Smetonos laikais Lietuvoje bandė skelbti tokie katalikų veikėjai kaip Pranas Dielininkaitis, Stasys Šalkauskis, Antanas Maceina ir kt. Jie rašė savo spaudoje apie tautinį auklėjimą, nurodymais, kaip išsaugoti jaunimą nuo šovinistinio naciona-

lizmo, kelė kultūrinės autonomijos ir demokratinės valstybės sąvoką dar 1936 metais savo paskelbtoje deklaracijoje „I organiškos valstybės kūrybą“.

Liūda Rugienienė, dabar pasitraukianti iš LR Seimo ir JAV LB jungtinės komisijos pirmininkės pareigų, paskutinėje šios savaitės paskaitoje labai nuoširdžiai kalbėjo apie tam tikrą Lietuvos ir jos išeivijos santykių kaitą. Keičiasi Lietuvos veidas, vertybės ir reikalavimai. Kyla klausimas, kaip seksis išlaikyti tautos supratimą bei tautiškumą, kad nesikirstų su Europos Sąjunga, kad lietuviškas tautiškumas nebūtų suprastas kaip fašizmas. Lietuvoje paskutiniu metu daugelis moralinių, tautinių ir net šeimos vertybių keičiasi. Jų nebeįmanoma pripažinti. Labai svarbi pati lietuvių kalba. Gerai, kad 2004-ji bus paskelbti Lietuvoje kaip šeimos ir kalbos metai. Būtų gerai, kad į tai būtų atkreiptas didesnis dėmesys Lietuvoje ir mūsų išeivijos tarpe. Gerai, kad Lietuva pagaliau suprato platesnę pilietybės sąvoką ir pripažino pilietybę išeiviams, kurie save skaito lietuviams. LR Seimo ir LB komisija daug yra Lietuvai padėjusi ir ateityje tikrai padės. Tik reikia atsiminti, kad mums vien Lietuvą mylėti nepakanka, reikia ją mylėti ir stengtis jos žmones suprasti.

Dienos programos kasdien baigdavosi jaukiomis vakaronėmis. Kartais jos būdavo bendros su LB lietuviškų kursų studentais. Buvo rodomi video filmai: „Vieni vieni“, „Vilniaus laikrodis“ ir kt. Buvo ir linksmesni vakarų su dainomis bei nuoširdžiais tarpusavio pokalbiais tarp bičiulių ir lietuviškai besimokančių kursantų. Oras pasi-taikė puikus visą savaitę. Graži ir jauki mūsų Dainava, jauki buvo ir joje stovyklaujančių nuotaika.



Kai profesorius tampa virėju... Lietuviškų studijų savaitės Dainavoje vyriausias virtuvės šeimininkas buvo dr. Jonas Račkauskas, o visi stovyklos dalyviai tvirtino, kad jų niekad niekas taip gerai nemaitino. Prie pietų stalo, stebint dr. J. Račkauskui (iš kairės): A. ir A. Raulinaičiai, V. Bučmys, dr. V. Bieliauskas, A. Pargauskas, dr. K. Ambrozaitis.
J. Urbono nuotr.



Diskusijos vyko visur ir visuomet, kai tik susirinkdavo būrelis Lietuviškų studijų savaitės dalyvių... Iš kairės: dr. Vytautas Bieliauskas, dr. Kazys Ambrozaitis, Juozas Ardis ir Alfonsas Pargauskas.
Juozo Baužio nuotr.

Nauja šviesa M. K. Čiurlioniui



Akustinėje muziejaus salėje prie M. K. Čiurlionio „Rūtos“ uždangos, skambino pianistas Rokas Zubovas. Kairėje — skaitovė Rūta Stalilūnaitė.

I Kauną atvykę svečiai visuomet prašo parodyti M. K. Čiurlionio dailės muziejų. Kartu su šio dailininko paveikslais užaugo jau kelios lietuvių kartos. M. K. Čiurlionis yra ir tebebus Lietuvos pasididžiavimas. Čiurlionio kūryba jau seniai pranoko vienos valstybės rėmus, ji su pasisekimu rodyta garsiausiuose pasaulio muziejuose Duisburge, Berlyne, Briuselyje, Bonoje, Tokijyje, Frankfurte prie Maino, Kelne, Montrealyje, Madride, Bordo, Nante, Venecijoje, Paryžiuje, Belinzone, Varšuvoje, Barselonėje. Liepos mėnesį Kaune duris atvėrė naujai rekonstruota M. K. Čiurlionio galerija. Modernią meno šventovę aplankė į atidarymo iškilmes atvykę Lietuvos Respublikos ministras pirmininkas Algirdas Brazauskas, kultūros ministrė Roma Žakaitienė, Lietuvos fondo narys Vytautas Kamantas su žmona Gražina, malonius sveikinimus laiškų perdavė Lietuvos fondo tarybos pirmininkas Antanas Razma. 1992 m. M. K. Čiurlionio dailės muziejus kreipėsi į Lietuvos

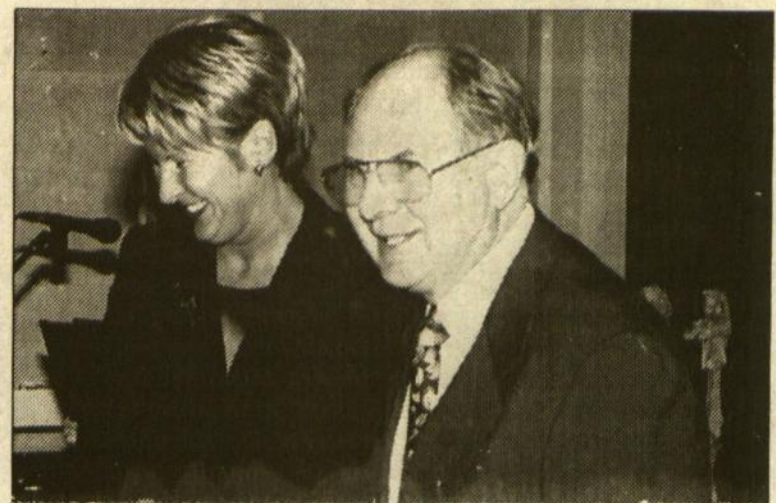
fondą, prašydamas paramos M. K. Čiurlionio kūrybos išsaugojimui. Buvo konstatuota, kad pastato būklė yra kritiška, pasenę apšvietimo, kondicionavimo sistemos, kad eksponatų saugojimo ir eksponavimo sąlygos neatitinka pasaulinių reikalavimų. Didžiausias Kauno muziejus, 2001 m. minėjęs savo gyvavimo 80–metį, turintis 11 skyrių ir filialus Kaune bei Druskinuose, negalėjo deramai reprezentuoti patį svarbiausią Lietuvai vertybę — M. K. Čiurlionio kūrybos. Lietuvių fondo patikėtinų nutarimu iš

1 milijono dol., Lietuvos kultūrai skirtų lėšų, 300,000 dolerių buvo skirta M. K. Čiurlionio kūrinių saugojimui. Lietuvoje pradėta konsultuotis su rekonstruojamų muziejų specialistais Suomijoje, Danijoje, Prancūzijoje, domimasi naujomis technologijomis. Tačiau jau tuo metu paaiškėjo, kad negalima pasitenkinti tik Čiurlionio darbų remų pakeitimu ar kondicionavimo sistemų atnaujinimu, o reikalinga viso pastato kapitalinė renovacija. 1999 m. rudenį per galerijos stogus pasipylęs lietus dar kartą priminė apie

tokių darbų reikmę. Čiurlionio paveikslai perkeliama į laikiną ekspozicijos patalpą. Lietuvos vyriausybė paskiria 6,336,000 litų, o Lietuvos fondo parama išauga iki 3,642,263 dolerių. 2001 m. prasidėjo rekonstrukcijos darbai pagal G. Janulytės Bernotienės techninius projektus, užbaigiami 2003 m. balandžio 4 d. Šiandien galerija pasitinka kelis kartus padidėjusiu plotu, naujomis apsaugos, garso ir apšvietimo sistemomis. Įrengta puiki akustinė muzikos salė, kurios galinė siena puošia 1909 m. M. K. Čiurlionio tapyta „Rūtos“ draugijos uždanga. Naujai suformuotos ir M. K. Čiurlionio darbų ekspozicijos erdvės, sudarantys puikias sąlygas kūrybos apžvalgai. „Nuo šiol M. K. Čiurlionio kūrinių, laikantis pasaulinių naujausių muziejinių reikalavimų, nebus rodomi ryškioje šviesoje, eksponuojami tik 60 liuksų šviesoje“, — sako muziejaus direktorius O. Daugelis, darbų eigoje pateikęs argumentuotus pasiūlymus, ieškojęs optimaliausių rekonstrukcijos variantų. Antirefleksinius stiklus, įgalinančius maksimaliai matyti kūrinių subtilybės, muziejus užsiekė taip pat remiamas Lietuvos fondo. Pastato apačioje, stiklo stenduose suformuota

nauja ekspozicija „M. K. Čiurlionio gyvenimas ir aplinka“, kur galima pamatyti ne tik dailininko grafiką, piešinius, laiškus, gaidas, bet ir ikonografinę medžiagą ar net M. K. Čiurlionio ir S. Kymanaitės sutuoktinių žiedus. Plačiau apie dailininko asmenybę ir kūrybą susipažinti kviečia informacijos centras, edukacinė studija, „Meno kioskas“ su aukščiausio lygio M. K. Čiurlionio muzikos įrašų pasiūla. Uždarame galerijos kiemelyje eksponuojamos dekoratyvinės J. Zikaro, R. Antinio (vyresniojo) ir V. Vildžiūno skulptūros.

M. K. Čiurlionio muziejaus įkūrimo idėja gimė kartu su pirmosiomis lietuvių dailės parodomis, 1921 m. Lietuvos Seimui priėmus Čiurlionio galerijos įstatymą. Nuo 1924 m. Čiurlionio galerijai vadovavo profesorius P. Galaunė, paskyręs muziejiniam darbui 25 metus. Užėjus karui, 74 M. K. Čiurlionio darbai ir kiti vertingi eksponatai nugabenti į Lietuvos banko seifą. Pavasari užliejęs Kauno gatves potvynis pridūrė rūpesčių ir meno vertybėms. Pasišventusių muziejinių triušio dėka ištvėres karo negandas ir okupacinį režimą, muziejus vėl atvėrė duris lankytojams. Tačiau sovietinio represinio valdymo pasekmės ryškiai atsiliepė Lietuvos kultūriniam gyvenimui. 1951–1953 m. TSRS Kultūros ministerija uždraudžia eksponuoti M. K. Čiurlionio kūrinius „dėl jų mistinio ne-realistinio prado“, iš direktoriaus pareigų atleidžiamas profesionaliosios muziejinių kūrinių pradininkas, profesorius P. Galaunė. Iki 1988 m. muziejui vadovauja tapytojas P. Stauskas, 1969 m. atidaro mas architektas F. Vito projektas priestatas — M. K. Čiurlionio galerija. Šios idėjos iniciatorė Valerija Čiurliony-



Atidarymo iškilmėse pasirošęs kalbėti buvęs Pasaulio Lietuvių Bendruomenės pirmininkas Vytautas Kamantas. Šalia jo — R. Žakaitienė.

te-Karuzienė, nuvykusi į Maskvą, giliai įsitikinusi Čiurlionio galerijos plėtimo būtinybe, gavo audienciją pas tuometinę TSRS kultūros ministrę A. Furcevą, pritarusią naujos galerijos statybai. Persikėlus į naujas patalpas, nerimą kėlė M. K. Čiurlionio kūrinių būklė. „Kokių tik žaizdų nepaliko laikas Čiurlionio paveiksluose... Baisus spėjimas, kad tie darbai apskritai nesulaikomi nyksta, blunka. Laikyti tamsoje ateities kartoms, kurioms jokia kaina nebus per didelė, kad tik turėtų Čiurlionį? Bet jis reikalingas ir dabarties žmonėms, kaip tiesos, gėrio, tikro ir mąstancio meno pamo-

ka“, — rašo atsiminimuose V. Landsbergis. (Kn. Valerija Čiurlionytė-Karuzienė. Kaunas, 1999). Muziejus susirašinėjimas su pasaulio mokslininkais, kelionės į Lenkiją, JAV, M. K. Čiurlionio kūrinių išsaugojimo klausimais neuveina veltui — kūrinių priekiam naujam gyvenimui.

Išsiplėtė ir neatpažįstamai išaugo M. K. Čiurlionio dailės muziejus. Nuo 1992 m. sekmingai jam vadovauja direktorius O. Daugelis, išugdęs jį į Nacionalinio M. K. Čiurlionio

dailės muziejaus statusą gavusią kultūrinę įstaigą, plėtojančią tarptautines muziejines veiklas ir pasaulinio meno ryšių programas. Modernizuotos M. K. Čiurlionio galerijos atidarymas byloja apie integravimąsi į perspektyviausių pasaulio muziejų lygmenį. Galerijos atidarymas tapo miesto kultūrinio gyvenimo švente. LR premjeras A. Brazauskas, LR kultūros ministrė R. Žakaitienė teigiamai įvertino modernizuotus rekonstrukcijos darbus. Lietuvių fondo atstovams padovanojamas V. Vildžiūno „Trijų karalių“ skulptūros sumazintas variantas. Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus direktorius nuoširdžiai dėkoja už Lietuvai reikšmingos kultūrinės įstaigos renovaciją. Lietuvių fondo vadovybės vardu kalbėjo Vytautas Kamantas. Plačiai pasaulyje koncertuojantys pianistas Rokas Zubovas ir Nikolaus Lahusen (Vokietija) skambino M. K. Čiurlionio kūrinius, dalyvavo aktorės Inesa Paliulytė, Rūta Stalilūnaitė, gausūs būs Lietuvos ir užsienio kultūrinės visuomenės.

Vida Mažrimienė



R. Žakaitienė, premjeras A. Brazauskas ir O. Daugelis neseniai pertvarkytoje galerijoje prie M. K. Čiurlionio paveikslų.

Iš Vatikano lobyno...

Atkelta iš 1 psl. Dvieju apatinių karūnų žiedai papuošti ir aukštu stilizuotu augalinių motyvų ornamentu, tuo tarpu viršutinės karūnos žiedas padabintas perlų vėrinio juostele — savotišku astragalu. Ši milaniečių popiežiaus Pijaus XI tiara išsiskiria vaizdais žaliomis spalvomis emaliu padengtais stilizuotais žiedlapiais, atstojančiais karūnų heraldinius lelijas. Prie apatinės tiaros karūnos lanko pritvirtinti du šilkiniai kaspiniai (infulus), austi bei suvinėti sidabro ir aukso gijomis. Jų apačia papuošta popiežiaus Pijaus XI herbinėmis kompozicijomis. Popiežiaus Pijaus XI tiara, atkartojanti svarbiausius klasikinius kompozicijos elementus, greta žalio emalio karūnų žiedlapių iš kitų Vatikano Šv. Petro bazilikos saugomų tiarų taip pat išsiskiria savo formos originalumu, atskirų elementų elegantiškumu ir regimu puošybos kulkumu. Sukurta garsiu XX a. pirmosios pusės italų menininkų, ši tiara laikoma viena vertingiausių šio laikotarpio Europos juvelyrikos vertybių ir viena brangiausių Vatikano Šv. Petro bazilikos lobyno bažnytinės dailės relikvijų.

Tiaros kilmė ir istorinė raida

Kūginio pavidalo galvos apdangalas, kuris turėjo itakos popiežiškosios tiaros susiformavimui, naudotas kaip valdžios insignija Senovės Rytų valstybių — ypač frigų, asirų,

persų — valdovų jau V a. pr. Kr. Tokios asirų valdovų kūginės kepurės jau turėjo papuoštas viršūnę. Persų valdovai taip pat naudojo „tiaras“, kurių apatinis kraštas buvo papuoštas auksiniu diademiniu žiedu. Kūginės formos stačios kepurės, vadintos „frigium“, arba „camelaucum“ (gr. „kamelaukion“), buvo žinomos ir Bizantijos imperijoje. Imperatoriai tokio pavidalo puošnėmis kepurėmis, tiesa, neapjuostomis diademinais lankais, puošdavosi įvairių iškilimų metu, vėliau jos dažniausiai naudotos per Velykų šventes. Manoma, kad būtent iš Konstantinopolio šios formos kepurės (frigijaus) tradicija pasiekė ir Romą. Viduramžiška Bažnyčios tradicija teigė, jog Romos popiežiaus tiara, kaip pasaulietinės valdžios imperijoje insignija bei Bažnyčios laisvės valstybės ženklą, jau IV a. pradžioje perdavė imperatoriui šv. Konstantinui Didysis. Taip šios insignijos pagalba popiežiai stengėsi įtvirtinti savo, kaip senovės Romos imperatorių valdžios įpėdinių, Žemės valdovų, suverenių Bažnyčios vadovų statusą. Todėl Romos Šv. Pauliaus „už mūrų“ bazilikoje popiežiai, pradėdami imperatoriaus Konstantino amžininku Silvestru I (314–335), vaizduojami su tiaromis. Ankstyvųjų vidurinių amžių Bažnyčios istorijos ir liturgijos tyrinėtojai dažniausiai teigia, jog tiaros, kaip specialaus popiežių galvos apdangalo, nau-

dojimas įvairių neliturginių iškilimų metu šaltinių neabejotinai patvirtinamas jau VIII a. pradžioje, popiežiaus Konstantino I (708–715) laikais. Ankstyviausias žinomas popiežiaus tiaros termino („thyra“) paminėjimas aptinkamas popiežiaus Paskalo II (1099–1118) gyvenimo aprašyme. Detalai buvo aprašyta popiežiaus Julijaus II (1503–1513) tiara. Nuo pat pradžios popiežių tiara dažniausiai ne laikyta liturginiu galvos apdangalu, nors XI–XII a. popiežių naudota ir liturginėse apeigose vietoje vyskupiškios mitros. Vėliausiai popiežiaus Inocento III (1198–1216) laikų raštuose aiškiai fiksuojamas tiaros ir mitros paskirties bei simbolinės prasmės atskyrimas. Tiarą, arba „regnum“, suprasta kaip neliturginis valdovo, o mitra — kaip liturginis ganytojo atributas. Todėl liturginėse apeigose popiežiams tarnavo mitra, o tiara imta naudoti išskirtinai tik iškilmingose procesijose — karūnavimo, atvykimo į bažnyčią, Advento iškilimų, kalbėjimo ex cathedra metu — kaip popiežiaus universalių galių triumfo simbolis. Jau XV a. Romos ceremoniale išvardijamos šventinės dienos, kada popiežiai naudojo tiarą iškilimų metu.

Paskutinį kartą tiara naudota popiežiaus Pauliaus VI karūnavimo ceremonijoje 1963 m. Šis popiežius vėliau atsisakė naudoti tiarą, nes ši insignija nesanti liturginis Apaštalo įpėdinio atributas, o pernelyg glaudžiai istorinės tradicijos siejama su popie-

žiaus, kaip pasaulietinio, žemiškojo valdovo, valdžios ženklais. Privati popiežiaus Pauliaus VI tiara buvo atiduota vargšų labdarai. Nuo tol popiežius Paulius VI bei visi jo įpėdiniai visose apeigose naudoja vyskupišką mitrą. Naujai išrinktas popiežius nebekarūnuojamas tiara, bet jam šv. Mišių metu įteikiamas palijus — universalaus vyskupiškiojo autoritetą ir jurisdikcijos ženklas. Puošnios ir brangios popiežių tiaros tapo muziejinių relikvijomis, meninio Bažnyčios paveldo dalimi. Jos saugomos Vatikano Šv. Petro bazilikos didžiojoje zakristijoje kartu su kitomis liturginėmis lobyno vertybėmis, taip pat eksponuojamos bazilikos muziejuje.

Tiaros formos bei simbolinės prasmės aiškinimai

Laikui bėgant šiek tiek keitėsi popiežiaus tiaros išvaizda, pavidalas, pagrindinės jos sudedamosios dalys. Iki IX a. tiara labiau panašėjo į puošnią stacią kepurę su aukso ar sidabro gijomis suvinėta juosta, arba iš brangiųjų metalų sukurta lankeliu apačioje, bei brangakmeniu viršuje. X ar XI a. šis tiaros apačios žiedas transformuojamas į tikrą karūną, kurią sudaro diademiniis lankas bei virš jo esančios stilizuotų lelijų žiedlapių smailės. Nuo popiežiaus Bonifacijaus VIII (1294–1303) laikų žinoma pirmoji tiara, papuošta jau dviem paralelinėmis karūnomis, kurios, manoma, turėjo simbolizuoti popiežiaus — dvasinio ir pasaulietinio valdovo — dviejopą pobūdį galia. Spėjama, kad trečiaja

karūną tiarai suteikė jau popiežius Klemensas V (1305–1314), tačiau ankstyviausias žinomas tokios kompozicijos palidijimas — tai popiežiaus Benedikto XII (1334–1342) paminklas, šiandien saugomas Avinjono muziejuje. Šiame paminkle popiežius pavaiduotas neabejotinai su trijų karūnų tiara. Nuo tol popiežiaus tiara vadinta lotyniškai „triregnum“ (it. triregno — „triguba karalija“). Trys tiaros diademos, kaip ir karališkosios valdovų karūnos, kurtos iš brangiųjų metalų, imtos gausiai puošti ornamentika, brangakmeniais. Jos tapo didele menine ir materialia vertybe. Todėl popiežius Kalikstas III (1455–1458) buvo suimanęs savo tiarą parduoti kartu su biblioteka, kad būtų sukauptos reikalingos lėšos kovai su stiprėjančia turkų invazija pietryčių Europoje.

Ankstyviausias žinomas popiežiškosios tiaros atvaizdas yra išlikęs ant popiežiaus Sergio III (904–911) denaro. Su tiaromis popiežiai dažnai imami vaizduoti vadinamųjų kovų dėl investitūros laiku, kai Apaštalo įpėdiniai rungsi su Šventosios Romos imperijos imperatoriais dėl savo pirmenybės teisių. Tiarą turėjo tapti vienu vadinamojo imperatoriaus Konstantino dovanojimo akto autentiškumo argumentu. Tai liudija iškalbinga freska (1248) Romos Šventųjų Keturių Karūnuotųjų bažnyčioje, vaizduojanti imperatorių Konstantiną, kurie įteikia popiežiui Silvestru I tiarą. Reformacijos ir Katalikiškosios reformos laikais, siekiant tikslumo, po-

piežiai nuo Silvestro I iki Bonifacijaus VIII buvo vaizduojami su tiaromis, apjuostomis tik viena karūna. XVI a. tiaros smaigaliu viršuje, vietoje ankščiau buvusio brangakmenio arba kitokio rutulėlio, pradėdama komponuoti kryželį virš nedidelio valdžios obuolėlio.

Nuo Vidurinių amžių tiara tapo ikonografiniu ir heraldiniu popiežių atributu, taip pat buvo traktuojama, kaip pačios Bažnyčios personifikacija. Su tiaromis kartais buvo vaizduojami ir Trys Išminčiai, lankantys gimusį Jėzų. Katalikiškoje dailės tradicijoje dažniausiai penkiomis karūnomis apjuosta tiara dengia Dievo Tėvo galvą arba yra vaizduojama virš Švč. Trejybės kompozicijos.

1596 m. Romos pontifikalo pirmą kartą apibūdina Vidurinių amžių susiformavusios klasikinės tiaros, apjuostos trimis karūnomis, simbolinė prasmė. Čia teigiama, jog tokia trinarė tiara yra popiežiaus trilypės valdžios — karalių ir kunigaikščių tėvo, pasaulio valdovo ir Kristaus vietininko — simbolis.

Teologai, Bažnyčios istorikai, menotyrininkai ir kiti tyrinėtojai ne tik dažnai nesutaria dėl kai kurių tiaros kilmės, istorinės ir formos raidos, chronologijos klausimų, bet ir labai įvairiai aiškina trinarę popiežiaus tiaros simbolizuoja Švč. Trejybės galybę, Dievo Tėvo galybę, Sūnaus išmintį bei Šv. Dvasios meilę. Kiti teigia, kad tai — popiežiaus galybės viršeny-

bės prieš imperatoriaus (Vokietijos, Lombardijos ir Romos karaliaus) valdžią ženklas. Treti sako, jog tai kovojančios, kenciančios ir triumfuojančios Bažnyčios simbolis. Taip pat teigiama, kad trimis karūnomis apjuosta tiara — tai ir popiežiaus galios danguje, žemėje bei pragare ženklai ir t.t.

Vatikano vertybės Taikomosios dailės muziejuje

Minint vienintelio popiežiaus Jono Pauliaus II vizito dešimtmetį šių metų rugsėjo 4–21 d. ir Lietuvos sostinės gyventojams bei svečiams suteikiama puiki galimybė pamatyti unikalią istorinę ir meninę Apaštalo sosto įpėdinio insigniją — trimis karūnomis puoštą popiežiaus Pijaus XI tiarą — iš Vatikano Šv. Petro bazilikos lobyno Vilniuje, Taikomosios dailės muziejuje veikiančioje parodoje „Krikščionybė Lietuvos mene“. Kartu su tiara parodoje pristatoma dar viena itin vertinga bažnytinės dailės relikvija — vadinamojo „Anžu legendariumo“, arba Kristaus ir šventųjų kankinių gyvenimo bei kankios istorijas vaizduojančios pergamentinės knygos faksimilė, sukurta Vatikano Šv. Petro bazilikos meno dirbtuvių meistrų. Manoma, kad originali XIV a. knyga Lietuvos ir Lenkijos valdovų, Lietuvos krikštytojų Jogailos ir šv. Jadvygos Anžujietės buvo padovanota pirmajam Vilniaus vyskupui Andriui ir ilgai saugota Vilniaus katedroje. Vėliau patekusi į Italiją, šiandien ji itin stropiai saugoma Vatikano apaštalinėje bibliotekoje.